

діяльності; збагатилися уявлення про предметний світ за рахунок використання нюхового та смакового сприймання; досягнуто засвоєння учнями експериментального класу чітких повних уявлень про властивості та відношення предметів, їх розміщення у просторі й на площині.

Отримані позитивні результати в учнів експериментальної групи, їх якісний і кількісний аналіз дозволили нам визначити найбільш ефективні умови розвитку сенсорно-перцептивної діяльності у слабозорих молодших школярів, які детально розкриті в наступному підрозділі.

Список використаних джерел

1. Григорьева Л. П. Формирование сенсорных эталонов у детей с нарушениями зрения (метод. рек.) / Л. П. Григорьева // Дефектология. – 2002. – № 2. – С. 92–96.
2. Дегтяренко Т. М. Ігри з розвитку зорового сприймання як засіб корекції та активізації пізнавальної діяльності слабозорих дошкільників / Т. М. Дегтяренко. – Суми : ДПУ ім. А. С. Макаренка, 2001. – 452 с.
3. Дорофеева Т. А. Пути оптимизации сенсорного воспитания детей младшего школьного возраста с нарушением зрения : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / Татьяна Анатольевна Дорофеева. – М.: Педагогика, 2002. – 121с.

The article examines the results of implementation in the process of learning mathematics visually impaired students of the special organization of the sensory-perceptual activity.

Keywords: partially sighted students, sensory-perceptual activity, kinds of perception.

Отримано 19.9.201

УДК 17.022.1:376.011.3-051

В.В. Тарасун

РОЛЬ ЕТИКИ В РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОСВІДОМОСТІ АУТОЛОГА

У статті розкривається значення дотримання аутологом етичних норм як важливого фактора розвитку його самосвідомості.

Ключові слова: аутологія, аутологічне втручання, фактори інтенсифікації, етичні норми.

В статті розкривається значення дотримання аутологом етичних норм як важливого фактора розвитку його самосвідомості.

Ключеві слова: аутологія, аутологічне втручання, фактори інтенсифікації, етичні норми.

У контексті проблем аутології – розділу спеціальної психології та корекційної педагогіки, своїм змістом спрямований на розвиток, навчання і соціалізацію дітей з розладами аутичного спектру – нами визначені фактори, що впливають на інтенсифікацію процесу надання аутологічної допомоги цій категорії дітей. До таких факторів відносимо:

- установки й очікування батьків і аутолога, пов'язані зі здійсненням аутологічного втручання;
- основні орієнтації при плануванні і здійсненні аутологічної допомоги;
- правильний вибір оптимальних методів втручання;
- врахування можливих побічних ефектів;
- дотримання етичних норм як фактору розвитку самосвідомості аутолога.

Останньому фактору ми надаємо особливого значення, зважаючи на те, що етичні рекомендації та кодекси традиційно відіграють істотну роль у професійній діяльності фахівців, що надають людям різні види допомоги. Оскільки в Україні не створено етичного кодексу і етичних стандартів дефектолога, то, на нашу думку, з цією метою є можливим за основу покласти принципи, розроблені в етичному кодексі і нормах ведення практики Американської асоціації консультування. Відповідно до цих принципів кожен з практичних працівників має звіряти свою роботу, щоб бути впевненим в тому, що його діяльність узгоджується з ними і що він робить все, щоб підтримувати і удосконалювати свій професійний рівень. До основних етичних принципів і кодексу поведінки аутолога віднесено:

компетентність (прагнення до удосконалення своїх знань і визнання їхньої обмеженості); *професійну та наукову відповідальність* (підтримання норми етичної поведінки; вміння нести відповідальність за себе та інших професіоналів; консультування клієнтів, консультування з колегами і в разі необхідності направляти клієнтів до інших фахівців; усвідомлення необхідності не завдавати шкоди професійній репутації неетичними вчинками як на роботі, так і в особистому житті); *турботу про благополуччя інших людей* (намагання покращити умови життя людей, не завдаючи при цьому шкоди; уникати експлуатації); *порядність* (чесність, повага до інших, чітке виконання своїх обов'язків, дотримання професійних та особистих моральних принципів); *повагу до прав і гідності людей* (повага гідності людини та її

право на приватне життя, дотримання конфіденційності, з однаковою повагою ставлення до людей всіх культур, віку, рас, будь-якої статі, будь-якої релігії); *соціальну відповідальність* (застосування знань так, щоб це принесло користь суспільству, і робити свої знання надбанням суспільства; не допущення використання своєї роботи в непристойних цілях; дотримання законів і етичного кодексу).

Разом з тим, необхідно враховувати, що застосування етичних стандартів на практиці може породжувати численні проблеми (Pettifor, 1996). Наприклад, чи мають право батьки до початку процедур повністю знати про характер і мету обстеження і про те, які корекційно-розвивальні методи застосовуватимуться? Це питання зачіпає тему *інформованої згоди* процедури, за допомогою якої в даному разі батьки дитини добровільно підтверджують свою згоду на аутологічне втручання. Вважається, що найкраще отримати інформовану згоду в письмовій формі, у вигляді документа, який батьки дитини підписують після ознайомлення з ним. Важливо відзначити, що у випадках, особливо при роботі з дітьми, що мають серйозні когнітивні та емоційно-соціальні порушення, необхідно отримати інформативну згоду і від законних опікунів.

Важливо також знати, що повинен робити фахівець, якщо інший спеціаліст, який не перебуває в штаті тієї установи, в якій аутична дитина отримує психолого-педагогічні послуги, просить дати інформацію про дитину. Це питання пов'язане з конфіденційністю і привілеями. Привілеї (privilege) - це законне право батьків дитини і фахівця не розкривати конфіденційну інформацію, пов'язану з проведенням обстеження або терапії. У більшості випадків батьки мають законне право користуватися даним привілеєм. На відміну від привілеїв, які мають юридичне обґрунтування, конфіденційність - це етичне поняття, що припускає певні професійні зобов'язання. Аутологи повинні підкорятися етичним вимогам і зберігати конфіденційність, знаючи, що в іншому випадку вони можуть бути звинувачені в непрофесіоналізмі. Тому перш ніж давати інформацію третій стороні, аутолог повинен одержати письмову згоду батьків (або інших законних представників дитини). Однак можна зазначити, що привілеї та конфіденційність не зберігаються у випадках жорстокого поводження з дітьми.

Як повинен планувати свою діяльність аутолог, якщо у нього відсутній необхідний досвід роботи, наприклад, з дітьми, які мають складну структуру порушення? Це питання торкається проблеми компетентності. В американському етичному кодексі чітко зазначається про те, що фахівець повинен підвищувати свій освітній рівень, розвивати практичні навички та проходити практику під наглядом більш досвідчених фахівців у разі відсутності необхідної підготовки. Крім того, на сьогодні існують офіційно визнані в Америці й інших країнах програми перекваліфікації, адресовані спеціалістам, які бажають

змінити сферу діяльності, наприклад перейти з посади шкільного логопеда на роботу з дітьми з аутизмом. Саме такі програми дозволяють фахівцю освоїти нові методи проведення обстежень та втручань.

Можуть також виникати проблеми, якщо результати обстеження стосуватимуться питань соціальної політики або негативно характеризуватимуть представників соціальних чи етнічних меншин. І в цих випадках саме дотримання етичних норм позитивно впливатиме на вміння аутолога встановлювати *раппорт* (фр. rapporter). На сьогодні вже широко відомо, що саме встановлення раппорта між спеціалістом і клієнтом є основною, а, можливо, і головною умовою здійснення ефективних змін і одержання позитивних результатів. На відміну від звичайного контакту, раппорт визначають як несвідому довіру, співзвучність (синтонність) і «біокибернетичний резонанс» між двома і більше людьми, що виникає внаслідок їхнього взаємоуподібнення один одному. Поняття раппорта введено В. Бехтеревим (1919), який повідомив про відкриття ним механізму особливого надчутливого контакту (раппорта), який виникає при певних умовах і навіть дозволяє на мові уявних образів, емоцій і рухів керувати поведінкою. Люди знають, коли вони в раппорті або не в раппорті, але не завжди можуть встановити, як вони приходять до нього або що потрібно робити, якщо рівень раппорта змінюється. Поведінкове підлаштування або підлаштування до пози, жесту, голосу, тону, темпу і т.д. так само, як і до змісту розмови може ефективно підняти раппорт на новий рівень. Для глибокого раппорта треба підлаштовуватися до інтересів, переконань і цінностей іншої людини. Для того, щоб створити ефективний пропонується використовувати своєрідний ланцюжок: приєднання, закріплення і ведення (С.В. Ковальов та ін.).

Причини порушення етичних стандартів найчастіше пов'язують з встановленням неофіційних близьких відносин з батьками дитини, з некомпетентністю аутолога, з відсутністю інформованої згоди на проведення аутологічних процедур, з порушенням конфіденційності і з фінансовими питаннями. Як встановлено американськими вченими, в більшості випадків порушення професійного обов'язку буває пов'язане з ігноруванням саме норм етичної поведінки. Навіть ненавмисні і випадкові порушення можуть завдати дитині чи її батькам шкоди, а тому аутолог, який прагне дотримуватися етичних стандартів, несе відповідальність за те, щоб звести до мінімуму можливість нанесення їм шкоди.

Це стосується насамперед так званих подвійних стосунків з батьками дитини. Найчастіше ці відносини включають ситуації, коли аутолог є одночасно практиком та керівником установи або одночасно є членом сім'ї дитини, або одночасно є партнером когось з батьків в романтичних стосунках. Такі ситуації загрожують недотриманням збереження конфіденційності, а батьки не можуть бути впевнені в тому, що вони не

піддаються ризику її порушення. По-друге, відповідно до більшості теоретичних концепцій, відносини між аутологом і батьками дитини повинні неминуче носити асиметричний характер, тобто бути сфокусовані на потребах і бажаннях батьків і дитини. У цьому випадку батьки мають можливість не думати про потреби аутолога і повністю сконцентруватися на собі, а не на підтримці взаємин з ним (як це має місце в разі дружніх, любовних або сімейних стосунків). Нарешті, подвійні стосунки недопустимі тому, що аутологи часто мають можливість скористатися своєю перевагою перед батьками, які, довіряючи їм, нерідко виявляються позбавленими психологічного захисту. Іншими словами, аутологи, формуючи подвійні відносини з батьками дітей, що виходить за рамки їхніх професійних обов'язків, ризикують позбавити їх звичайних прав або чинити на них будь-який негативний вплив. Адже батьки, активно беручи участь в корекційно-розвивальній роботі, повідомляють їм багато важливої інформації про своє теперішнє і минуле життя, сподіваючись на досягнення швидких позитивних результатів роботи. В іншій ситуації ця інформація була б недоступна аутологу і батьки повинні бути впевнені в тому, що їх відвертість не буде використана проти них, що людина, якій вони довіряють, не буде зловживати своїм становищем і не стане маніпулювати ними.

Причини, за якими не слід встановлювати подвійні стосунки з батьками дітей, здаються очевидними, і можна було б очікувати, що всі спеціалісти стануть уникати таких відносин. Однак, наприклад, як показують результати спеціальних досліджень, при опитуванні 495 психологів (Pope, Tabachnick & Keith-Spiegel, 1997) з'ясувалось, що 28% з них вважали ситуацію, що не суперечить етиці, в якій колишній клієнт стає другом, 8% вважали допустимим надання терапевтичної допомоги своїм друзям, 14% не бачили нічого або майже нічого поганого в тому, щоб попросити клієнта про якусь послугу, 7% допускали сексуальні стосунки з колишніми клієнтами і близько 1% вважали, що в деяких випадках сексуальні відносини з клієнтами не суперечать етиці. В більш пізньому дослідженні, учасниками якого стали дитячі психологи (Rae & Worchel, 2006), були отримані аналогічні результати.

Особливі міркування виникають і щодо аспектів розвитку взаємодії етичних і правових питань, оскільки рівень когнітивного та емоційного розвитку аутичних дітей у поєднанні з обмеженими соціальними силами і законними правами робить їх особливо вразливими. Баланс, що існує між автономією дитини, її потребою в захисті і приватним правом сім'ї, часто дуже крихкий. Сім'ям дана величезна свобода в прийнятті рішень щодо їхніх дітей, хоча батьки, володіючи цим правом, повинні і нести відповідальність за поведінку і благополуччя дитини. *Аутолог неминуче виявляється в складному становищі, коли йому доводиться лавірувати між дитиною, сім'єю, державою і професіоналізмом.*

Основними етичними і правовими сферами, що мають відношення до дітей, є *компетентність батьків*, що дозволяє їм погодитися на втручання, і *урівноваження права на конфіденційність з благополуччям дитини*. Одним з доводів тут виступає *інформована згода*, тобто право погодитися або відмовитися від втручання. Надання інформованої згоди потребує компетентності у прийнятті інформованого рішення (наприклад, розуміння плюсів і мінусів втручання) на тлі врівноваження вимог і побажань інших (наприклад, батьків або співробітників охорони дитинства). Компетентність - правовий статус, заснований на віці, розумових здібностях і конкретному юридичному рішенні. За більшості правових стандартів діти компетентними не вважаються. Замість цього привілею давати згоду за своїх дітей відводиться батькам. Разом з тим, ніяких спеціальних правових та професійних вказівок для випадків відмови від допомоги не передбачено. У відповідності з етичними міркуваннями на сьогодні аутологи повинні виходити з кращих інтересів і переваг дитини укупі з батьківським запитом про надання втручання, яке слід проводити без жодного примусу. Ретельний облік цих міркувань необхідний, бо батьки можуть бути не в змозі зважити наслідки наявних проблем у віддаленій перспективі соціального, освітнього і емоційного функціонування, а відмова від допомоги може виявитися не в інтересах дитини.

Аутологи зобов'язані *дотримуватися конфіденційності* стосовно дитини і її батьків. Але і в цьому випадку не існує чітких професійних та юридичних параметрів, що вказують, в яких випадках батьки або інші спеціалісти мають право на інформацію. Законодавчі акти захищають право дітей на конфіденційність в певних обставинах – наприклад, коли йдеться про ВІЛ-інфекції або СНІД, контрацепції, вагітність або лікування з приводу зловживання психоактивних речовин. Питання про право на конфіденційність і приватне життя повинно обговорюватися на ранньому етапі втручання з батьками дитини. Розкриття інформації може вплинути на відносини аутолога і батьків, але може і захистити дитину, якщо батьки зуміють відслідковувати її ризиковану поведінку. У ситуаціях, коли розкриття інформації може допомогти родині і дитині, батьків можна закликати до відкритої розмови про проблеми з домашніми. Нерідко буває так, що в певний момент часу саме аутологу доводиться вирішувати, що саме найкращим чином відповідає інтересам дитини, і при цьому постійно тримати в умі етичні правила. Однак конфіденційністю, безсумнівно, можна знехтувати, якщо дитина чи її батьки являють небезпеку для себе або для оточуючих. Батьків слід проінформувати про це виключення з правила конфіденційності.

На нашу думку, знання аутологом професійних етичних норм сприятиме позитивному впливу на розвиток його професійної самосвідомості. Важливе значення при цьому може мати включення в навчальні програми тренінгу з вирішення етичних проблем, що

виникають в аутологічній практиці. Спеціалісти, які проходять такі програми, навчаються постійно пам'ятати про інтереси дітей з аутизм і уникати заподіяння їм та їхнім батькам шкоди, що стане невід'ємною складовою їхньої професійної самосвідомості. Це дозволить фахівцям знаходити більш оптимальні рішення в складних і заплутаних ситуаціях, які нерідко виникають в процесі їх практичної діяльності. Дотриманню етичних принципів сприяє ряд додаткових умов, до яких можна віднести: а) постійну оцінку клініцистом власних дій, б) доступ до основних бібліотечних фондів; в) взаємодію та консультації з колегами; г) участь у професійних семінарах; д) роботу на добровільних засадах у психолого-медико-педагогічних комісіях.

Список використаних джерел

1. American Psychological Association (1992). «Ethical principles of psychologists and code of conduct»; и American Psychologist, 47, 1597-1611 («Етичні принципи і кодекс поведінки психологів»).
2. Dishion, McCord & Paulin (2009). When Intervention Harm. («Коли втручання наносить шкоду» - проблеми негативних наслідків терапії).

The article reveals the importance observance autoloohom ethics as an important factor of its identity.

Keywords: autolohiya, autologous interference factors intensify, ethical.

Отримано 16.9.2013

УДК 376-056.262:[37.016:33]

М.І. Федоренко

СКЛАДОВІ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МИСЛЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ

В статті розглядаються компоненти формування економічного мислення та його особливості в учнів старших класів з порушеннями зору як складової економічного виховання. Підкреслюється значення сформованості економічного мислення та економічного виховання в цілому для цієї категорії дітей.

Ключові слова: економічне виховання, економічне мислення, учні з порушеннями зору, складові економічного мислення.